

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 20 juni 2012

Mål nr

T 3322-11

KLAGANDE

TJ

Ombud: Advokat AO

MOTPART

Justitiekanslern

Box 2308

103 17 Stockholm

Ombud: GL-C

SAKEN

Ersättning enligt lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2011-06-08 i mål T 6875-10

Hovrättens dom

se Bilaga

Dok.Id 68508

HÖGSTA DOMSTOLEN	Postadress	Telefon 08-561 666 00	Expeditionstid
Riddarhustorget 8	Box 2066	Telefax 08-561 666 86	08:45-12:00
	103 12 Stockholm	E-post: hogsta.domstolen@dom.se	13:15-15:00
		www.hogstadamstolen.se	

DOMSLUT

Med ändring av hovrättens dom förpliktar Högsta domstolen staten att till TJ betala 24 000 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 10 maj 2007 till dess betalning sker.

Högsta domstolen befriar TJ från skyldigheten att ersätta staten för dess rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten. Staten ska ersätta TJ för hans rättegångskostnader i tingsrätten med 10 000 kr, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 21 december 2009 till dess betalning sker, i hovrätten med 9 000 kr, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 8 juni 2011 till dess betalning sker och i Högsta domstolen med 5 000 kr, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för Högsta domstolens dom till dess betalning sker. Samtliga belopp avser ombudsarvode.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

TJ har yrkat att Högsta domstolen förpliktar staten att till honom betala 24 000 kr, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 10 maj 2007 till dess betalning sker.

TJ har vidare yrkat att Högsta domstolen befriar honom från skyldigheten att ersätta staten för dess rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten samt förpliktar staten att ersätta honom för rättegångskostnader där.

Justitiekanslern har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. TJ anhölls och häktades som misstänkt för vissa brott. Åtalet för dessa brott ogillades. Han vände sig därefter till Justitiekanslern med krav på ersättning enligt 2 och 7 §§ lagen (1998:714) om ersättning för frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder (frihetsberövandelagen) för den skada i form av lidande som hade orsakats av frihetsberövandet. Justitiekanslern ansåg att TJs tidigare erfarenheter av att avtjäna långa fängelsestraff motiverade att ersättningen sattes ned till ungefär hälften av vad TJ i annat fall skulle ha fått och beslutade att tillerkänna honom 25 000 kr för 98 dagars frihetsberövande.
2. Det är ostridigt att TJ är berättigad till ersättning enligt frihetsberövandelagen liksom att den ersättning som han begär är i nivå med den som Justitiekanslern normalt betalade ut vid tidpunkten för Justitiekanslerns beslut. Tvisten gäller huruvida staten är skyldig att utge skillnaden mellan vad TJ anser att han är berättigad till för sitt lidande och den ersättning som Justitiekanslern har beviljat honom.
3. Innan TJ anhölls och häktades hade han avtjänat ett antal fleråriga fängelsestraff. Han frigavs villkorligt från det senaste straffet drygt tre månader före frihetsberövandet. Frågan i målet är om hans erfarenheter av att vara frihetsberövad ska påverka storleken på ersättningen.

Tillämpliga regler

4. I 2 § frihetsberövandelagen föreskrivs det bl.a. att den som har varit häktad på grund av misstanke om brott har rätt till ersättning om det meddelas en frikännande dom. Rätten till ersättning förutsätter inte att beslutet om

frihetsberövandet var felaktigt i den meningen att det saknades stöd i lag för detta. I det hänseendet föreligger det en skillnad i förhållande till artikel 5.5 i Europakonventionen, som ålägger konventionsstaterna att utge skadestånd när beslutet om frihetsberövandet har stått i strid mot någon av bestämmelserna i artikel 5.1–5.4.

5. Enligt 7 § frihetsberövelagen utgår ersättning för vissa ekonomiska skador – utgifter, förlorad arbetsförtjänst och intrång i näringsverksamhet – och för ideell skada i form av lidande.

Allmänt om ersättningsberäkningen

6. Frihetsberövelagen ger ingen närmare vägledning för hur ersättning för ideell skada ("lidande") enligt 7 § ska beräknas. Enligt lagens förarbeten är emellertid syftet med ersättningen att kompensera för obehagliga känslor som rädsla, förnedring, skam och liknande reaktioner, som har orsakats av frihetsberövandet i sig och som inte tar sig sådana medicinska uttryck att det är fråga om en personskada (se prop. 1974:97 s. 70 och 72, prop. 1997/98:105 s. 56 f. och prop. 2000/01:68 s. 19).

7. Allmänna skadeståndsrättsliga principer är som utgångspunkt tillämpliga vid beräkningen av ersättningen. Det innebär bl.a. att den som begär ersättning ska bevisa att skada har uppstått och hur stor denna skada är. Emellertid bör måttliga krav ställas på bevisningen när det gäller omständigheter som till sin natur är svårbevisade (jfr NJA 1979 s. 297 och NJA 1990 s. 808). Beräkningen ska också ske med iakttagande av viss generositet mot den skadelidande. (Jfr prop. 1974:97 s. 75 f. och 91.)

8. I linje med den allmänna utvecklingen av skadeståndsrätten när det gäller ideella skador bör skadebedömningen göras objektiverat. Bland de omständig-

heter som typiskt sett ska beaktas vid ersättningsbestämningen i det enskilda fallet ingår främst frihetsberövandets varaktighet. Vidare kan grunden för frihetsberövandet och omständigheterna kring det, bl.a. den uppmärksamhet som det har väckt, få betydelse. Även den skadelidandes personliga läggning och levnadsförhållanden kan inverka på den påfrestning som frihetsberövandet ska anses ha inneburit. (Se prop. 1997/98:105 s. 57 och Bertil Bengtsson, Skadestånd vid myndighetsutövning II, 1978, s. 195 ff.)

Särskilt om betydelsen av tidigare frihetsberövanden

9. I lagförarbetena anges att omständigheterna kring ett frihetsberövande ibland kan vara sådana att frihetsinskränkningen inte alls eller i mycket ringa grad medför ett lidande i lagens mening. Som exempel nämns fall där frihetsinskränkningen avser en person som under lång tid har missbrukat sprit eller narkotika och som saknar fast bostad och anställning (se prop. 1974:97 s. 70 och 72 samt prop. 1997/98:105 s. 57). Synsättet bygger på tanken att ett frihetsberövande drabbar socialt utsatta mindre hårt och därför ska leda till att ersättningen ska vara lägre. Att tidigare erfarenheter av fängelsestraff generellt skulle motivera lägre ersättning för ideell skada är i och för sig i linje med den tanken. Bakom detta synsätt förefaller ligga att den som är van vid frihetsberövanden typiskt sett lider mindre än andra. Frågan är emellertid om det synsätt som kommer till uttryck i förarbetena och i Justitiekanslerns praxis bör upprätthållas.

10. Utmärkande för varje form av ersättning för ideell skada – också för sådan skada enligt frihetsberövelagen som här är aktuell – är att dess effekt inte direkt låter sig mätas i pengar på motsvarande sätt som en ekonomisk skada. En bestämning av ersättning för ideell skada förutsätter därför i hög grad normativa ställningstaganden. Av frihetsberövelagens förarbeten framgår också att till grund för beräkningsprinciperna för ersättning för ideell

skada enligt frihetsberövelagen bör i första hand läggas förhärskande etiska och sociala värderingar (se prop. 1997/98:105 s. 56, jfr prop. 1972:5 s. 572). Det är mot den bakgrunden naturligt att rättsbildningen utvecklas i harmoni med rådande samhällsvärderingar, såväl när det gäller de faktorer som ska tillmätas betydelse vid bestämningen av skadan som beträffande nivån på ersättningen.

11. Ett frihetsberövande innebär att den enskilde för en tid har begränsats i sina möjligheter att själv bestämma över hur han eller hon ska leva sitt liv. Av allmänt omfattade etiska och humanistiska värderingar följer att social ställning saknar betydelse för hur man bör se på värdet av den enskildes frihet. Ur det rättighetsperspektiv som i allt högre grad har kommit att prägla synen på rättsordningen, bl.a. inom skadeståndsrätten, är den givna utgångspunkten att allas frihet värderas lika. Omvänt är det i princip främmande för rättsordningen att beakta gärningsmannens individuella känslighet för frihetsberövande – exempelvis till följd av tidigare avtjänade fängelsestraff – när ett fängelsestraffs längd bestäms. Ett sådant hänsynstagande skulle leda till sociala orättvisor. Eftersom ett frihetsberövande begränsar den enskildes möjligheter att själv bestämma över hur han eller hon ska leva sitt liv bör samma synsätt läggas till grund för den ekonomiska värderingen av ideell skada enligt 7 § frihetsberövelagen.

12. Mot bakgrund av det anförda bör värderingen av den ideella skadan utgå från den tid som frihetsberövandet har varat. Ett tidigare frihetsberövande saknar i princip betydelse för beräkningen av ersättningen för ideell skada enligt 7 § frihetsberövelagen. Det hindrar inte att den särskilda påfrestning som frihetsberövandet kan ha fört med sig för den enskilde också kan behöva beaktas. Det kan således finnas skäl för att låta ett lidande, som har orsakats av speciella omständigheter kring själva frihetsberövandet eller av den skadelidandes personliga läggning och levnadsförhållanden, föranleda en förhöjd ersättning. Emellertid bör det då röra sig om förhållanden som inte bara

typiskt sett utan också med en viss tydlighet är ägnade att förvärpa lidandet av frihetsberövandet. Den skadelidande är i princip bevisskyldig för att sådana förhållanden föreligger, låt vara med en bevislättning om omständigheten till sin natur är svårbevisad (se p. 7).

Bedömningen i detta fall

13. TJ har inte varit felaktigt frihetsberövad på ett sådant sätt som avses i artikel 5.5 i Europakonventionen. Som har framgått av det föregående är det emellertid ostridigt att han enligt frihetsberövelagen är berättigad till ersättning för ideell skada. Parterna är också ense om att beräkningen ska utgå från ett frihetsberövande om 98 dagar.

14. Av de skäl som har redovisats i det föregående saknar det för bedömningen av den ideella skadan enligt frihetsberövelagen betydelse att TJ tidigare hade varit frihetsberövad. Om beloppen råder i det läget inte tvist.

15. Mot bakgrund av det anförda ska TJ utöver det belopp om 25 000 kr som han redan har uppburit ersättas med det yrkade beloppet 24 000 kr. Hans överklagande ska alltså bifallas.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Stefan Lindskog, Gudmund Toijer, Lena Moore, Johnny Herre (referent) och Martin Borgeke
Föredragande justitiesekreterare: Mattias Nordell